

ЛОГІКО-ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРІЯ КІЛЬКОСТІ ТА ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто проблему вираження філософської категорії кількості в сучасній англійській мові. Градацію значення кількості проаналізовано на матеріалі лексичних одиниць англійської мови, які належать до лексико-граматичних класів іменника, прикметника, займенника, числівника, дієслова та прислівника.

Зміст логічної категорії кількості з'ясовується на основі аналізу фактів цілого ряду наук, у тому числі й лінгвістики. Дослідження умов, що сприяють реалізації значення кількості в мовах, викликає безумовний гносеологічний та лінгвістичний інтерес, оскільки допомагає дослідити шляхи пізнання кількості, більш глибоко пізнати природу мовного знаку, виявити структуру та семантичну наповненість цієї мовної категорії.

Отже, мета статті – проаналізувати мовні засоби вираження значення кількості в сучасній англійській мові й виокремити одиниці мови, які реалізують значення точної та неточної кількості.

"Кількість – філософська категорія, що виражає зовнішню визначеність об'єкта: його величину, число, об'єм, ступінь розвитку властивостей та ін." [1].

Як і будь-яка логіко-граматична категорія, кількість у тому чи іншому аспекті знаходить своє втілення в усіх мовах. Однак досліджувана мовна категорія має унікальну понятійну основу, завдяки чому вона отримує різноманітні засоби репрезентації в залежності від особливостей конкретної мови. Мовна категорія кількості – це результат складної, інколи суперечливої, взаємодії об'єктивного світу й людської свідомості. У процесі аналізу мовних засобів вираження категорії кількості виявляються суперечності не лише логічного, а й граматичного плану, що слугує підтвердженням того, що закони розвитку категорії кількості в об'єктивному світі, свідомості та мові неоднакові.

Кількість – це загальна категорія, в яку іноді об'єднують декілька різних, окремих категорій, які в тому чи іншому плані пов'язані своїми значеннями з поняттям кількості. Доцільність такого об'єднання пояснюється частим сплетінням різних значень кількісного порядку.

Деякі лінгвісти включають до категорії кількості категорії злічуваності, сумарності, дрібності та повторюваності, величини та інтенсивності (сконцентрованості, напруженості, ступеня та ін.) [2]. Згідно іншої теорії, універсальна категорія кількості охоплює три категорії нижчого рівня: числа, міри та граничності [3].

Більшість лінгвістів розглядають кількість як широке поняття, яке утворюють різні за своїм характером складники, серед яких найрелевантнішими є число, розмір та множинність. Визнання числа, розміру та множинності складовими частинами категорії кількості не є випадковим: сприйняття просторової форми перервної *множинної* субстанції забезпечується завдяки її обмеженості в просторі. Просторове обмеження уможлиблює ідентифікацію частин цілого та обчислення, результатом чого стає *число*. Останнє дає уяву про *величину* протяжності перервної просторової форми [4: 135].

Мова відображає кількість за допомогою засобів, у яких сема кількості має різний план вираження й різну репрезентативність. У кожній мовній системі виокремлюється група слів, які співвідносяться з різними частинами мови і виступають номінаціями кількості. Первинна квантитативна актуалізація реалізується за допомогою форм граматичної категорії числа, вторинна – за допомогою лексичних одиниць різних лексико-граматичних розрядів.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, а також емпіричний матеріал свідчать про домінантність числівників в парадигматичній групі квантитативності, вони складають ядро квантитативних словесних знаків [4; 5; 6]. Числівники відокремлюються від інших кількісних слів як у плані змісту, так і в плані вираження. Реалізуючи значення числа, числівники співвідносяться з абстрактними одиницями, позбавленими предметності, чим і відрізняються від іменників. Числівники позбавлені значень процесуальності, якісності, вказування, сумарності, які притаманні іншим лексико-граматичним групам.

Числівники англійської мови – самостійний незамкнений ряд повнозначних нумеральних слів, які характеризуються специфічними семантичними, синтаксичними та словотворчими ознаками. Англійським числівникам притаманні динамізм, термінологічність, динамічність в квантитативному ряді, кореляція з квантитативними одиницями, словотвірна валентність [6].

Центральне місце числівників у лексико-семантичному полі кількості обумовлюється їх регулярною співвіднесеністю з натуральним рядом чисел, заміщенням ними злічуваних предметів (слів), масовістю вжитку, залученням до прямого та непрямого рахування, здатністю номінації точних, приблизних та неозначених кількісних характеристик [7].

Кожний із числівників реалізує загальну сему числа, що дає йому підстави бути співвіднесеним з рядом слів загального значення числа, а також конкретну сему числа, яка відокремлює один числівник від іншого [8].

Числівники англійської мови поліфункціональні. Це виявляється в **номінативно-квантитативній функції**, за допомогою якої виражаються результати пізнання кількісних відносин об'єктивного світу; в **когнітивній функції**, яка узагальнює й аналізує складний, ступінчатий шлях пізнання кількісної реальності; в **прагматичній функції**, яка здійснює емоційно-вольовий вплив на адресата в умовах фразеологічного контексту; в **словотвірній функції** денумеративів [6].

Іменник в англійській мові має здатність не лише визначатися кількісно, а й виступати у функції кількісного визначника. Серед іменників можна виділити такі, які, з одного боку, співвідносяться з лічбою, з іншого боку – з вимірюванням. Функціонування цих двох груп слів обумовлено природою кількісно визначених об'єктів [9].

У лінгвістичній літературі кількісні іменники мають різноманітну термінологію: "злічувані слова", "злічувані іменники", "кількісні слова" [10], "означено-кількісні слова", "слова міри і ваги", "substantial quantifiers" [11], "words of number and amount" [12], "quasi nouns" [13].

Значення злічуваності в англійській мові реалізується рядами спеціальних "злічуваних" іменників типу *dozen, pair, score, bit, piece, item, portion, doze* та ін., а також слів із значенням сумарності типу *group, pile, patch, flock, herd, school*. Деякі з так званих "злічуваних" іменників є особливо важливими, оскільки вони дозволяють рахувати, злічувати предмети та явища, позначені іменниками, які позбавлені категорії числа, наприклад: *a piece of advice/information/gossip, two items of clothing/jewellery* та ін.

Серед іменників англійської мови виділяються такі групи кількісних слів:

- слова збірного значення типу: *crowd, group*;
- слова, пов'язані з лічбою, типу: *dozen, score*;
- слова міри й маси типу: *inch, foot, ounce, yard, fathom, pound* та ін.

На парадигматичному рівні перша група актуалізує значення неозначеної кількості, у той час як дві наступні мають числову константу. До першої групи слів прилягають одиниці, які реалізують значення неозначеної кількості. На синтагматичному рівні слова, пов'язані із рахуванням, як і слова міри та маси в певному контексті здатні реалізовувати значення неозначеної, приблизної кількості, наприклад: *two-three score of spoons, two-three acres; a dozen or two, a pair or two, a couple or two; some yards, several inches; thousands of miles, tens of acre* та ін.

Серед займенників виокремлюється група квантифікаторів, які реалізують функцію кількісних визначників, що мають значення точної та неозначеної кількості. В англійській мові виокремлюється група займенників, які мають значення "одиничності", яка утворює семантичну позицію **означеність :: неозначеність** (*each :: every*). Перше слово цього ряду співвідноситься з означеним актантом, друге – з неозначеним [9].

Значення багато/мало в англійській мові представлено лексичним рядом, що утворює позиції *much :: little, many :: few*. На відміну від української та російської мов, названі позиції базуються на принципі злічуваності/незлічуваності. Серед займенників, що вказують на неозначену кількість, виокремлюються одиниці типу: *all, several, some, whole*, які виражають ідею кількості сумарно, партитивно та ін. [9].

Кількісні прикметники англійської мови утворюють дві групи слів, які співвідносяться з поняттям обчислення і вимірювання. Перша група слів реалізує сему числа як експліцитно, так і імпліцитно. Наприклад: *double, decimal, dipolar, dipterous, tripartite* та ін.

Виділяється також група прикметників, які реалізують значення неозначеної кількості. Наприклад: *big, distant, great, high, last, long, old, short, small, tall, wide, young* та ін. Деякі прикметники при вторинній номінації можуть набувати градуальні ознаки. Наприклад: *deep knowledge, wide erudition, high respect, short life* та ін.

Дієслово внаслідок своєї семантики рідше, ніж інші частини мови, виражає значення кількості. Граматичні характеристики числа дієслів мають опосередкований характер, лексичне вираження кількості в дієслові здатне диференціювати динаміку кількісних відносин відповідно до категоріального значення процесуальності, яке є характерним для дієслова. Отже, у смислових структурах дієслів англійської мови, які співвідносяться із лексичними засобами вираження кількості, поряд із семами дій виокремлюються семи кількісної ознаки дії. Наприклад, *to increase, to decrease* (пор. з укр. *збільшити, збагатити* та ін.). Ці дієслова реалізують сему неозначеної множини, що є характерним для англійських дієслів. На відміну від іменників та прикметників, для дієслів не є властивим значення означеної множини. Виключеннями є лише конверсиви типу '*to double, to couple, to quarter*' та ін., які реалізують значення числа (означеної множини), запозичене у відповідних частин мови.

У той же час дієслова здатні передавати ідею кількості більш конкретно, ніж це має місце в категорії числа, в позиції "граничність :: неграничність" або через видові форми. При цьому дієслово номінує не саму кількість, а відображає динаміку кількісних відносин у бік їх зменшення або збільшення. Відповідно виділяють дві групи дієслів, які показують зміну кількості у бік: **а)** зменшення (наприклад, *to reduce, to decrease, to cut, to decline, to fall, to drop* та ін.); **б)** збільшення (наприклад, *to add, to increase, to rise, to reach, to climb, to run, to jump, to maximize* та ін.). Наприклад:

- а)** *Sales of records have declined steadily.*
Unemployment has dropped from 8% to 6% in the last year.
- б)** *Exports of computers have increased by 15% since January.*
House prices have jumped by 20%.

Деякі лінгвісти розглядають також можливість реалізації дієсловами категорії злічуваності, яка виражається в складених дієслівних лексемах із другим формально-іменним компонентом, отриманим шляхом конверсії від дієслова та зберігає дієслівність лексичного значення (так звані "розщеплені" дієслова) [2]. Форма числа іменного компонента слугує для вказування на одиничність чи множинність актів. Таким чином, ця категорія позначає в дієслові кратність дії. До цієї групи належать поширені складені дієслівні утворення типу: *made a step, gave (three) barks, took (several) pulls, took (many) looks, took (deep) breaths* та ін.

Прислівники англійської мови також використовуються для вираження значення кількості – вони функціонують для вираження великого, малого, надмірного, недостатнього, повного чи неповного ступеню або

міри ознаки, яка реалізується за допомогою слів, що сполучаються з прислівниками. Наприклад, у поєднанні з прикметниками або числівниками прислівники виконують підсилюючу чи послаблюючу функцію; вони нейтралізують або виділяють ознаку, позначену прикметником або числівником. Наприклад: *just two hours, nearly two o'clock*. Кількісна недостатність виражається структурними типами з суфіксом **-ish (ly)**: *whitishly, greenishly*.

Прислівники англійської мови здатні актуалізувати значення ступеню й міри, наприклад: *very, enough, half, too, nearly, almost, hardly, rather, exceedingly, quite* та ін. Виражаючи ступінь або міру кількісної ознаки, прислівники реалізують значення неточної кількості як автономно, так і в сполученні з іншими словами (шляхом простої та розчленованої номінації). Порівняйте: *soon, lately, time and again, not far from here, more than two hours, very often* та ін.

Кількість предметів може виражатися по-різному. Порівняйте: *many books, much water, little snow, few books*. Серед прислівників, що вказують на неозначену кількість, виокремлюються одиниці типу: *much, many, few, little*.

В англійській мові на значення неозначеної кількості можуть вказувати й деякі службові слова, серед яких, наприклад, виокремлюються слова *among, between*. Перше з них вказує на наявність осіб, предметів більше двох, останнє – лише двох.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Советский Энциклопедический Словарь / Под ред. А.М. Прохорова. – М., 1989. – 1632 с.
2. Воронцова Г.Н. Очерки по грамматике английского языка. – М.: Изд-во иностр. лит., 1960. – 399 с.
3. Кошечая И.Г. Теоретическая грамматика английского языка. – М.: Просвещение, 1982. – 336 с.
4. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных: (на материале совр. англ. яз.). – М.: РАН Ин-т языкознания, 1992. – 215 с.
5. Чеснокова Л.Д. Имя числительное в современном русском языке. Семантика. Грамматика. Функции. – Ростов-на-Дону, 1997. – 157 с.
6. Швачко С.А. Полиаспектность и полифункциональность английских числительных. // Вісник ХНУ. – 2004. – № 635. – С. 198-201.
7. Швачко С.О. Типологія синтаксичних зв'язків (на матеріалі англійської, української та російської мов) // Проблеми зіставної семантики. – Київ: КНЛУ, 2003. – № 6. – С. 312-317.
8. Кошечая И.Г. К проблеме знака и значения в языке. – М.: Гос. пед. институт им. В.И. Ленина, 1976. – 143 с.
9. Швачко С.А. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках. – К.: Вища школа, 1981. – 144 с.
10. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. – М.: Учпедгиз, 1972. – 614 с.
11. Jespersen O.A. A Modern English Grammar on Historical Principles, vol. 1. – Copenhagen, 1949. – 212 p.
12. Fowler H.W. A Dictionary of Modern English Usage. – Oxford, 1957. – 683 p.
13. Little W., Fowler H.W., Coulson J. The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. – 1956. – 189 p.

Матеріал надійшов до редакції 17.05. 2007 р.

Самочёрнова О.А. Логико-грамматическая категория количества и лексические средства её выражения в современном английском языке.

В статье рассматривается проблема выражения философской категории количества в современном английском языке. Градация значения количества анализируется на материале лексических единиц английского языка, принадлежащих к лексико-грамматическим классам существительного, прилагательного, местоимения, числительного, глагола и наречия.

Samochornova O.A. Logical-grammatical Category of Quantity and Lexical Means of Expressing Quantitative Meaning in Modern English.

The article deals with the problem of expressing the philosophical category of quantity in Modern English. The gradation of quantitative meaning is analysed through the lexical units of the English language, belonging to the lexical-grammatical classes of nouns, adjectives, pronouns, numerals, verbs and adverbs.